

Arthur Schnitzler

De eenzame weg
(*Der einsame Weg*)

Vertaling Tom Kleijn

Toneelstuk in vijf bedrijven

Personen

Professor Wegrath, *Directeur van de Academie voor Beeldende Kunsten*

Gabriele, *zijn vrouw*

Felix *en*

Johanna, *hun kinderen*

Julian Fichtner

Stephan von Sala

Irene Herms

Doctor Franz Reumann, *arts*

Arthur Schnitzler 1906

Copyright © Nederlandse vertaling: Tom Kleijn 2008/2011

Eerste Bedrijf

De tuin van Wegrath

Eerste Scène

FELIX

Hey zusje.

JOHANNA *wijst op uniform.*

Nu heb je het bereikt. Ben je tevreden?

FELIX

Nu heb ik tenminste het gevoel dat ik onder bepaalde omstandigheden iets zou kunnen presteren.

JOHANNA

Ach, je bent vrij, jij kunt toch doen en laten wat je wilt.

FELIX

Binnen bepaalde grenzen.

Wendt zich af.

Hoe is het met mama - ze is met deze mooie dagen zeker veel buiten?

JOHANNA *haalt schouders op.*

FELIX

Lees je haar nog voor?

JOHANNA *voor zich uit.*

Ik weet niet of jij me nog zult begrijpen.

FELIX *glimlacht.*

Waarom zou ik je opeens niet meer kunnen begrijpen?

JOHANNA *kijkt hem rustig aan.*

Ik hou niet meer zoveel van mama, sinds ze ziek is.

Ze raakt steeds verder van ons verwijderd... Het is alsof er elke dag nieuwe sluiers over haar heen vallen. Ik vergis me niet in dit soort dingen Felix. Toen die kleine Lily, dat dochtertje van Sala, moest sterven, wist ik dat - voordat anderen ook maar vermoedden dat ze ziek zou worden.

FELIX

Omdat je het gedroomd had.

JOHANNA

Ik had het niet gedroomd. Ik wist het. *Stug.*

FELIX *na een pauze.*

En papa – Hoe is het met papa?

JOHANNA

Denk je dat hij ook sluiers ziet vallen?

FELIX *na even zijn hoofd geschud te hebben.*

Dat is inbeelding. *Draait zich om naar het huis.* Is papa thuis?

JOHANNA

Nee. Hij komt tegenwoordig pas laat. Hij heeft het druk op de Academie.

FELIX

Ik zal proberen mama niet wakker te maken; ik doe voorzichtig.

Tweede Scène

Johanna is een tijdje alleen, haar handen over haar knieën in elkaar gestrengeld.

SALA

Hey Felix.

FELIX *in het afgaan.*

Hallo.

JOHANNA

Meneer van Sala.

SALA

Dag Johanna.

JOHANNA

Bent u al verhuisd?

SALA

Morgen.

JOHANNA

U verheugt zich er vast erg op?

SALA

Ik trek er maar voorlopig in, niet definitief.

JOHANNA

Waarom?

SALA

Ik ga op reis – voor langere tijd.

JOHANNA

Dat zou ik ook wel willen, me om geen mens te hoeven bekommeren.

SALA

Nog steeds?

JOHANNA

Nog steeds.

SALA

Wat wilde je ook al weer worden Johanna? ... Danseres, geloof ik. Niet waar? Een heel beroemde natuurlijk.

JOHANNA

U doet alsof dat helemaal niets voorsteld, danseres zijn? *Zonder hem aan te kijken.*

Juist u zou dat niet moeten doen, meneer von Sala.

SALA

Waarom juist ik niet?

JOHANNA *kijkt rustig naar hem op. Pauze.*

SALA *terloops.*

Johanna, wist je dat ik je toen heb gezien?

JOHANNA

Wanneer?

SALA

Vorig jaar. De maan scheen helder en een elfje zweefde over het weiland.

JOHANNA *knikt glimlachend.*

Ik zag u wel.

SALA *na een kleine pauze.*

Zo zul je voor andere mensen toch wel nooit dansen.

JOHANNA

Waarom niet? ... Dat heb ik wel. Dat is natuurlijk al lang geleden.[200 v. Christus].
Op een Grieks eiland. Er stonden veel mannen in een kring om me heen - u was er
ook bij - en ik was een slavin uit Lydië.

SALA

Een gevangengenomen prinses.

JOHANNA *ernstig*.

Gelooft u niet in dat soort dingen?

SALA

Als jij het wilt - zeker.

JOHANNA *blijft ernstig*.

U zou in alles moeten geloven, waar andere mensen niet in kunnen geloven.

SALA

Als de tijd rijp is.

JOHANNA

Weet u – ik kan me gewoon niet voorstellen dat ik nu voor de eerste keer op deze
wereld zou zijn. Er zijn momenten waarop ik me heel duidelijk allerlei dingen
herinner. Toen ik in een maanheldere nacht door een weiland danste. Dat was zeker
niet de eerste keer. *Na een kleine pauze, plotseling op een andere toon.* Waar gaat u
eigenlijk heen?

SALA

Naar Bactrië. Dat is een heel merkwaardig land en het merkwaardigste is dat het
helemaal niet meer bestaat. Ik ga met een gezelschap mee dat er in november naartoe
gaat. Misschien heb je er over in de krant gelezen.

JOHANNA

Nee.

SALA

Het gaat om opgravingen op de plek waar vermoedelijk het oude Ekbatana stond -
ongeveer zesduizend jaar geleden. Dat is dus nog voor jouw tijd in Lydië. Het is een
oud verlangen van me. Stel je voor: met eigen ogen zien hoe zo'n begraven stad
stukje bij beetje weer uit de aarde opduikt, huis na huis, steen na steen, eeuw na
eeuw. Ik zou niet mogen heengaan voordat deze wens vervuld wordt.

JOHANNA

Waarom praat u nu van sterven?

SALA

Bestaat er een fatsoenlijk mens die in het diepste van zijn hart wel eens aan iets anders
denkt?

JOHANNA

Ik weet dat u ook veel verdriet hebt meegemaakt. Maar soms denk ik dat u ook daar
naar hebt verlangd.

SALA

Verlangd ...? Het bewust meegemaakt, toen het kwam, daar heb je misschien gelijk
in ja.

JOHANNA

Een bestaan zonder pijn is net zo armzalig als een bestaan zonder geluk. *Pauze* Hoe
lang is het dat uw vrouw is gestorven?

SALA

Zeven jaar geleden.

JOHANNA

En Lili ...?

SALA

Ja. Lili stierf de maand daarop?

JOHANNA

Ze was heel mooi. Ze had van dat donkere blauwglanzende haar net zoals uw vrouw en net zulke heldere ogen als u. *Voor zich uit.* »Nu gingen jullie beiden, gingen hand in hand, de donkere straat in naar een lichter land ...«

JOHANNA

Zeven jaar... Ik vind dat vreemd.

SALA

Vreemd?

JOHANNA

Ja. U bouwt een huis, u graaft verzonken steden op, u schrijft bijzondere gedichten – en mensen die zoveel voor u hebben betekend, liggen al zeven jaar onder de aarde en vergaan – en u bent bijna nog jong. Ik begrijp er niets van!

SALA

Gij die verder leeft, staakt uw gewezen, zegt Omar Nameh, geboren in Bagdad als zoon van een ketellapper, in het jaar 412 van de Mohammedaanse tijdrekening . Ik ken trouwens iemand die drieëntachtig is; hij heeft twee vrouwen begraven, zeven kinderen, om over het aantal kleinkinderen maar te zwijgen en hij speelt piano in een armzalig café, terwijl op het toneel dansers en danseressen rondhuppelen in maillots en wapperende rokjes. En laatst, toen de armzalige vertoning afgelopen was en de lampen werden gedoofd, speelde hij op zijn gruwelijke tingeltangel vreemd genoeg onverstoort verder. En toen nodigden wij hem uit om bij ons te komen zitten en begonnen met hem te babbelen. En toen vertelde hij dat het laatste stuk dat hij daarnet speelde, zijn eigen compositie was. Wij maakten hem natuurlijk een compliment. En toen begonnen zijn ogen te stralen en met beverige stem vroeg hij: »Wat denkt u, mijne heren, zal mijn werk succes hebben?« Drieëntachtig is hij en zijn carrière eindigt in een armzalig café en zijn publiek bestaat uit hoeren en hoerenlopers en zijn enige wens is - dat ze voor hem applaudisseren!

JOHANNA

Uw villa is mooi geworden

SALA

Wanneer ben je dan langs mijn huis gekomen?

JOHANNA

Niet lang geleden.....vandaag.

SALA

Vandaag?

JOHANNA

Ja. Ik ben er helemaal omheen gelopen.

SALA

Zo? Helemaal eromheen? Heb je dan ook dat poortje gezien?

JOHANNA

Ja.

SALA

En de vijver?

JOHANNA

Ja.

SALA

Het water?

JOHANNA

Glinstert als kristal – ik weet het

Ze kijkt naar hem en glimlacht. Beiden lopen verder.

Derde Scène

Johanna, Sala, Dokter Reumann, op van rechts van het huis.

DOKTER REUMANN

Dag, Johanna. *Zoent haar.*

JOHANNA

Dag Dokter.

DOKTER REUMANN

En Sala – hoe gaat het nu?

SALA

Voortreffelijk. Men is toch niet meteen ter dood veroordeeld, als men u één keer om raad heeft gevraagd?

DOKTER REUMANN

Dat ben ik allang weer vergeten. Je moeder doet zeker een dutje?

JOHANNA *is door het korte gesprek tussen de arts en Sala geschrokken en bekijkt Sala aandachtig.*

Felix is bij haar.

DOKTER REUMANN

Felix ...? Ze hebben hem toch hopelijk niet gebeld?

JOHANNA

Voor zover ik weet niet. Wie zou dat ...?

DOKTER REUMANN

Je vader is af en toe zo bangelijk.

Vierde Scène

Johanna, Sala, Dokter Reumann. Mevrouw Wegrath en Felix komen van de veranda.

MEVROUW WEGRATH

Hallo. En wat vinden jullie? *De heren schudden elkaar vriendelijk de hand.*

MEVROUW WEGRATH

Dag.

SALA

U ziet er goed uit.

MEVROUW WEGRATH

Ja, het gaat een beetje beter met me. Hoelang kan ik nog op mijn goede dokter rekenen?

DOKTER REUMANN

Ik kan je geruststellen, ik blijf.

MEVROUW WEGRATH

De zaak is al beslist?

DOKTER REUMANN

Ja.

FELIX

Is er iemand anders benoemd?

DOKTER REUMANN

Dat niet. Maar degene die zo goed als zeker benoemd zou worden, heeft tijdens een bergtocht zijn nek gebroken.

FELIX

Wie zou er buiten u dan nog in aanmerking komen?

DOKTER REUMANN

Ik zie er liever van af.

MEVROUW WEGRATH

Wat?

DOKTER REUMANN

Ik neem de benoeming niet aan.

MEVROUW WEGRATH

Bent u zo bijgelovig?

DOKTER REUMANN

Nee, het voordeel te doen met het ongeluk van een ander, zou ik buitengewoon pijnlijk vinden. Dat is geen bijgeloof, het is heel gewone, benepen ijdelheid.

SALA

Wat geraffineerd, dokter.

MEVROUW WEGRATH

Ik hoor alleen maar dat je blijft.

DOKTER REUMANN *verandert opzettelijk van gespreksonderwerp.*

En, Felix, hoe bevalt het leger?

FELIX

Heel goed.

MEVROUW WEGRATH

Ben je gelukkig nu?

DOKTER REUMANN

Je vader had natuurlijk liever gezien dat je een vreedzamer beroep had gekozen.

Vijfde Scène

Johanna, Sala, dokter Reumann, Felix, mevrouw Wegrath. Meneer Wegrath komt van rechts.

WEGRATH

Wat een verrassing!

FELIX

Ik heb twee dagen verlof genomen.

WEGRATH

Verlof ... verlof? Is het dat echt?

FELIX

Ik spreek altijd de waarheid, papa.

WEGRATH *ook schertsend.*

Al was je gedeserteerd, het verlangen je moeder te zien mag als voldoende verontschuldiging gelden.

MEVROUW WEGRATH

Je ouders te zien!

WEGRATH

Natuurlijk - ons allemaal. Maar omdat jij nu een beetje ziek bent, ben jij de hoofdpersoon. – Hoe gaat het? Beter, niet waar? *Zacht, bijna verlegen.* Mijn liefste ... *Streelt haar voorhoofd en haren.* Liefste ... Mooi weer vandaag.

SALA

Ja, het is een prachtige herfst.

DOKTER REUMANN

Je komt nu pas van de Academie?

WEGRATH

Ja. Ik ben toch nu ook directeur, dat brengt een hele hoop werk met zich mee – en niet altijd amusant en dankbaar werk. *Glimlachend.* Maar men beweert, dat ik ervoor geschapen ben. Zoals iemand ooit over me zei: kunstambtenaar.

Trouwens ik moet je de groeten doen, Gabriele. Ik kwam Irene Herms tegen. Ze komt je een dezer dagen opzoeken.

SALA

Heeft ze nog steeds een contract?

WEGRATH

Nee, ze heeft het toneel vaarwel gezegd en woont bij haar getrouwde zuster op het platteland.

JOHANNA

Ik heb Irene Herms ooit in een stuk van u zien spelen, meneer van Sala.

SALA

Ze bakte er niks van.

DOKTER REUMANN

Zit je dat nou nog steeds dwars?

SALA

Natuurlijk. Als je in het midden van de aarde woont, weet je dat alle dingen even zwaar zijn. En zweef je het middelpunt van de wereld, dan vermoed je dat alle dingen even gewichtig zijn.

MEVROUW WEGRATH

Hoe ziet ze eruit?

WEGRATH

Nog steeds heel knap.

SALA

Lijkt ze nog steeds op haar portret dat in de schouwburg hangt?

FELIX

Wat voor portret?

JOHANNA

Hangt er een portret van haar in de schouwburg?

SALA

Je kent het vast. »Actrice« heet het in de catalogus, gewoon »Actrice«. Helemaal alleen, met een starre blik in de zaal, staat ze op een leeg, halfduister toneel, tussen coulissen die niet bij elkaar passen.

FELIX

Dat is toch dat schilderij van Julian Fichtner?

SALA

Jazeker.

FELIX

Ik wist helemaal niet dat het Irene Herms voorstelde.

WEGRATH

Het is nu meer dan vijftientig jaar geleden, dat hij dat portret schilderde. Het baarde enorm opzien toentertijd. Het was zijn eerste grote succes. En nu zijn er waarschijnlijk een hele hoop mensen die zijn naam niet eens meer kennen – – Ik heb Irene trouwens naar hem gevraagd. Maar vreemd genoeg weet ook de »eeuwige vriendin« niet, waar hij op het moment uithangt.

FELIX

Ik heb een paar dagen geleden nog met hem gesproken.

WEGRATH

Wat?! Jij hebt Julian Fichtner gezien? Wanneer dan?

FELIX

Drie of vier dagen geleden. Hij kwam me opzoeken en we hebben een avond samen doorgebracht.

MEVROUW WEGRATH *werpt een blik op dokter Reumann.*

WEGRATH

Hoe gaat het met hem? Wat heeft hij je verteld?

FELIX

Hij is een beetje grijs geworden in zijn baard, maar verder leek hij me nauwelijks veranderd.

WEGRATH

Hoe lang zou hij nu weg zijn? Twee jaar, nietwaar?

MEVROUW WEGRATH

Iets meer.

FELIX

Hij heeft grote reizen gemaakt.

SALA

Ja, af en toe kreeg ik een kaart van hem.

WEGRATH

Wij ook. Maar ik dacht dat je regelmatig met hem belde.

SALA

Regelmatig? Nee.

JOHANNA

Hij is toch uw vriend?

SALA

Vrienden heb ik over het algemeen niet. En als ik vrienden heb, dan verloochen ik hen.

JOHANNA

Maar vroeger was u toch heel goed bevriend met hem.

SALA

Hij toch eigenlijk meer met mij dan ik met hem.

FELIX

Hoe bedoelt u dat?

JOHANNA

Dat begrijp ik heel goed. Dat heeft u vast met heel veel mensen.

SALA

Min of meer.

JOHANNA

Je merkt dat ook aan de dingen die u schrijft.

SALA

Hopelijk wel. Anders zou iemand anders ze ook kunnen schrijven.

WEGRATH

Zei hij wanneer hij weer hierheen komt?

FELIX

Ik geloof binnenkort.

JOHANNA

Ik wil meneer Fichtner graag terugzien. Ik houd van dat soort mensen.

WEGRATH

Wat bedoel je met »dat soort mensen«?

JOHANNA

Die altijd van ver komen.

WEGRATH

Maar hij was toch meestal heel dichtbij ... hij woonde toch hier.

JOHANNA

Dat maakt helemaal niet uit, of hij hier woonde of ergens anders. – Ook al kwam hij dagelijks over de vloer, ik had altijd het gevoel dat hij van heel ver kwam.

WEGRATH

Nou ja ...

FELIX

Dat idee had ik ook.

WEGRATH

Het is toch vreemd dat hij zo door de wereld doolt, de laatste jaren in elk geval?

SALA

Zat die onrust niet altijd al in hem? Jij was toch samen met hem op de academie.

WEGRATH

Ja. Als jongeman had hij iets fascinerends. Ik heb nooit iemand gekend op wie het woord »veelbelovend« zo van toepassing was als op hem.

SALA

Nou, dat heeft hij toch ingelost.

WEGRATH

Maar wat had hij niet allemaal meer kunnen bereiken! ...

DOKTER REUMANN

Ik geloof, wat je had kunnen bereiken, bereik je ook.

WEGRATH

Niet altijd. Julian was beslist voorbestemd om een groot kunstenaar te worden. Wat hij miste, was het vermogen zich te beheersen, innerlijke rust. Hij kon zich nergens blijvend thuis voelen; en het erge was dat ook zijn werk alleen maar een tijdelijk toevluchtsoord voor hem was.

FELIX

Hij heeft me een paar schetsen laten zien die hij de laatste tijd heeft gemaakt.

WEGRATH

Mooi?

FELIX

Voor mij zat er iets aangrijpends in.

MEVROUW WEGRATH

Wat schetste hij dan?

FELIX

Landschappen. Meestal zelfs heel vrolijke landschappen.

JOHANNA

Ik heb ooit in een droom een landschap in de lente gezien, heel zonnig en vriendelijk, en toch moest ik erom huilen ... Dus.